

МОНГОЛ ЯРУУ НАЙРГИЙН ЧЕХ ОРЧУУЛГАД ХИЙСЭН АЖИГЛАЛТ

Д. Энхжаргал⁶¹

Abstract. In this research article, we present observations on the Czech translation of Mongolian poetry. Observations were made on the translation of 10 poems from the poetic works included in the book “Tea on the Steppe” or “10 Contemporary Mongolian Poets”, which was translated by the Czech Mongolian researcher Jiří Šima and other translators. According to the research, it was determined that the works were translated with different meanings, the realia were replaced with other words, they were translated with the same ones, and some words were omitted.

Түлхүүр үг: яруу найраг, чех орчуулга, тайлбарлах арга, үгчлэх арга, үндэсний онцлог үг

Яруу найргийн орчуулгын онолын асуудал

Монголд яруу найргийн онол, орчуулгатай холбоотой гарсан онолын ном зохиол нь “Орчуулах эрдэм 1” (УБ, 1972), “Орчуулах эрдэм 2” (УБ, 1976), “Орчуулах эрдэм 3” (УБ, 1982), “Орчуулах эрдэм 4” (УБ, 1986), “Орчуулах эрдэм 5” (УБ, 1988), “Орчуулах эрдэм 6” (УБ, 1989), Д. Цэрэнсодном “Монгол шүлгийн онол түүхийн зарим асуудал” (УБ, 1977), Б. Магсаржав “XX зууны жараад оны монгол шүлгийн туурвил зүйн зарим онцлог” (УБ, 2006), Р. Бигэрмаа “Цаг үе-яруу найраг шинэчлэл” (УБ, 2002), “Г. Мэнд-Ооёогийн уран бүтээлийн судлал шинжлэл” 1993-2021 (УБ, 2022), “Орчуулгазүй: Яруу найргийн орчуулга” (УБ, 2015 №04 (422)) зэрэг болно. Монгол яруу найргийн бүтээлийг орчуулсан тухайд судлаачдын бичсэн судалгааны өгүүлүүд байна. Тухайлбал, “Орчуулгазүй: Яруу найргийн орчуулга” (УБ, 2015 №04 (422)) сэтгүүлд хэвлэгдсэн Д. Цэдэнжав, “Монгол ардын дууг орос хэл рүү орчуулах асуудалд”, Н. Гэрэлмаа, Ф. Албаярак “Монголын нууц товчоон” дахь нэгэн шүлгийн турк орчуулгын тухай”, Н. Ундраа, Н. Оюунзаяа “Б. Явуухулангийн “Туулын шугуй” шүлгийн англи болон орос орчуулгын утга, дүйлгэц” зэргийг нэрлэж болно.

Лефеве (Lefevere, 1975), Басснетт (Bassnett, 1991) нарын судалгаанд үндэслэн яруу найргийг орчуулах дараах аргууд бий гэж үздэг. Үүнд: авиалбарын орчуулга (phonemic

⁶¹ Доктор Ph.D, МУИС, ШУС, ХУС, Европ судлалын тэнхим

translation), үгчилсэн орчуулга (literal translation), хэмжих орчуулга (metrical translation), энгийн орчуулга (prose translation), сүүл холбосон (rhymed translation), задгай шүлгийн орчуулга (blank verse translation), тайлбарлах (interpretation) зэрэг болно. М. Цэдэндорж (1982)-ийн хэлснээр монгол орчуулагчид яруу найргийг "...үгчилсэн орчуулга, хадмал орчуулга, шүлэглэсэн орчуулга гэж гурван янзаар хэвлэж байсан уламжлал байжээ. Санааг авч монгол шүлгийн аргаар шүлэглэх, эхийг баримталж шүлэглэх гэсэн хоёр зарчим чиглэлийг монгол орчуулагчид баримталж иржээ. Эл хоёр аргыг зохиолч Ц. Дамдинсүрэн, А. С. Пушкины шүлгийг орчуулахдаа хэрэглэсэн байна. «Алтан загасны үлгэр» орчуулахдаа, санааг авч, цөөн мөр шүлгийг монгол ерөөл магтаалын журмаар шүлэглэсэн бол сүүлд орчуулсан «Хүрэл хөшөө», «Полтав» найраглалыг эхийг яг баримтлах аргыг хэрэглэн орчуулсан (Орчуулах эрдэм 3, 1982, хууд. 74) байна. Төлөөлүүлэн орчуулах, өөрөөс үг тодотгол нэмэх нь буруу бөгөөд толь бичигт байгаа үгээр яруу найргийг орчуулж боломгүй, үгийн аясыг мэдэрч орчуулах нь гол зүйл гэж дүгнэжээ. Яруу найрагт орсон үг тэнд тухайн өнгө аясаа олдог” гэжээ.

Судлаач С. Баясгалан: яруу найргийн орчуулга гэдэг бол: нэгдүгээр үг, өгүүлбэр, хоёрдугаарт-өвөрмөц хэллэг, ёгт санаа, гуравдугаарт-гоо сайхны нээлт, шүлгийн хэлбэр, дүр дүрслэл; дөрөвдүгээрт-утга уянгын өвөрмөц дуу хоолойг нь алдагдуулахгүйгээр нэг хэлний сэтгэхүйгээс нөгөө хэлний сэтгэхүйд буулгаж байгаа уран сайхны логик үйлдэл мөн (Орчуулах эрдэм 4, 1984, хууд. 37) гэж тодорхойлжээ.

Ц. Сүхбаатар: Яруу найргийг яруу найрагч орчуулах нь эх зохиолын утга санааг бүрэн дүүрэн гаргаж, зохиолчийн өвөрмөц онцлог, уг бүтээлийн уран сайхныг эх зохиолынх нь түвшинд ойр буулгахад дөхөмтэй гэж үзжээ. (Орчуулах эрдэм 4, 1984, р. 50)

Уран зохиолын орчуулгад, тэр дундаа яруу найргийн орчуулгыг судлахад үндэсний онцлог үгийн орчуулга ихээхэн анхаарал татдаг. Аливаа хэлний үгийн сан дахь уламжлалт амьдрал, зан заншил, эрхэлдэг аж ахуйн олон талт үйл ажиллагаа, нийгэм улс төр, шашин, соёлын болон газар нутаг, амьтан ургамлын онцлогийг тусгасан утга бүхий үг хэллэгийг *үндэсний онцлог үг* (Томтогтох, 2012) хэмээн тодорхойлдог. Энэхүү судалгааны өгүүлэлд монгол яруу найргийн үндэсний онцлог үгийг хэрхэн орчуулсныг бид авч үзлээ. Чехийн монгол судлаач эрдэмтэн Йиржи Шима болон бусад орчуулагчдын хамтран орчуулсан, 61 бүтээл бүхий “Хээр талын цай” буюу “Монголын орчин цагийн 10 яруу найрагч” (Čaj ve stepi, Deset současných mongolských básníků, 1979) хэмээх номд орсон яруу найргийн бүтээлүүдээс 10 шүлгийн орчуулгад ажиглалт хийснээ танилцуулж байна. “Хээр талын цай” номд Б. Ринчен, Ц. Дамдинсүрэн, Ч. Лхамсүрэн, Ч. Чимид, Б. Явуухулан, М. Цэдэндорж, Д. Пүрэвдорж, М. Ширчинсүрэн, Ш. Дулмаа, С. Дашдооров нарын яруу найргийн бүтээл оржээ.

Монгол яруу найргийн чех орчуулгад хийсэн ажиглалт

1.Б. Ринчений яруу найргийн орчуулга

Их эрдэмтний “Нөхдөдөө мэнд хүргэе” 1956, “Тыны сүмд” 1956, “Бэр цэцэг” 1955 зэрэг нь Чехийн ард түмэнд зориулан бичсэн яруу найргууд юм. Эдгээр нь чехийн орчуулагч Иозеф Петеркагийн орчуулгаар „Čaj ve stepi“ номд 1979 онд Прага хотод чех хэлээр гарчээ. Эдгээр яруу найргийн монгол эхийг Монголын уран зохиолын дээж (цаашид МУЗД (Монголын уран зохиолын дээж, 27-р боть, хуудсд. 15-41)-с авсан болно. Б. Ринчений шүлгүүдээс “Нөхдөдөө мэнд хүргэе” шүлгийн орчуулгад ажиглалт хийе.

“Нөхдөдөө мэнд хүргэе” (Pozdrav přátelům)

Багш Хусын түмэн чамд балчир сурагч наснаасаа Бахданхан дурладаг би чинь, үс буурал болсон хойно, Ах дүү сайхан улс, сэтгэлд минь дотно нутагт чинь Айлчланхан ирж, баясанхан гийчилж явахдаа Санаа сайт ард түмнийхээ яруу найрагч би чинь Садан нөхөд та бүхнээ түмнийхээ мэндийг хүргэж ирлээ.	Národe mistra Jana, od školních let Ma tebe myslím, tebou se pyšním, mám rád tvůj svět Staří jsem dospěl, a teď, když mi zešedly vlasy, Stal jsem se hostem tvé podivné blízké vlasti. Přátelské srdce má můj lid, jsem jeho básník, a rád Přináším ti pozdrav ze země stepí a stád.
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Багш Хусын түмэнд сургуулийн наснаасаа
Чамайг бодож, чамаар бахархаж, чиний ертөнцөд би дуртай
Хөгшин болоод, үс минь бууралтаж
Би чиний гайхалтай сэтгэлд дотно нутгийн
Зочин нь болжээ...

гэх зэргээр эхний 4 мөрийг орчуулагч үгчлэн буулгасан бол сүүлийн хоёр мөрийг тайлбарлан орчуулсан байна. Тухайлбал монгол шүлэгт *Садан нөхөд та бүхнээ түмнийхээ мэндийг хүргэж ирлээ* гэж байхад чех орчуулгад *...Тал нутаг, мал сүргийн орноос мэндчилж байна ...* гэж буулгажээ.

Танай олон хотын эх болсон алтан хонгор Прага Тансаг сайхан үүрд залуу энхрий тэр хотыг Байгуулсан ард түмний эр зориг авьяас чадал Баяр зовлонг Прагын чулуу бүхэн надад илтгэн амуу.	Hoře i radost národa, odvaha, bystrost a snaha Hovoří ze všech kamenů, z nichž je postavena Praha, Praha, věčná kráska, všichni ji mají rádi Pro její svěžest, pro její stáleté mládí.
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Үндэстний гуниг баяр, эр зориг, авхаалж, хичээл зүтгэлийг
Прагыг босгосон чулуу бүхэн хэлдэг
Шинэлэг байдал, олон зууны турш залуу байгаад нь
Прага хот, мөнхийн үзэсгэлэн, бүгд түүнд хайртай

Олон хотын эх болсон Алтан Прага гэдгийг орчуулсангүй үлдээжээ. ...Тансаг сайхан үүрд залуу тэр хотыг... гэснийг ...Шинэлэг байдал, олон зууны турш залуу байгаад нь... гэж буулгажээ.

Монгол эх	Чех орчуулга
Манай нутгаар хамт явж, бор гэрт хүсэлт зочин болж, Маш ариун сайхан доторт эрэлхэг зоригт түмэнд минь Наран гэрэлт анхилмал хээр талд минь дурласан Найзтайгаа эртний Карлын гүүр дээгүүр явж	Sem tam od věže k věži jsem chodil starým kamenným mostem S přítelem, který v našich jurtách z hovězích kůži byl hostem Zamiloval si můj státečný, můj prostosrdečný lid, Zavítý do klubka slunních a vonných stepí, kde dokáže žít.

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Миний эрэлхэг, сайхан сэтгэлт ард түмнийг хайрласан.

Амьдрах боломжтой нарлаг болон анхилуун талд минь татагдсан.

Үхрийн арьсан гэрт зочилж байсан найзтайгаа

Ийш тийш цамхгаас цамхаг руу хуучин гүүрээр би явсан.

Орчуулагч *...манай нутгаар хамт явж* гэхийг *...ийш, тийш цамхгаас цамхаг руу..* гэж буруу ойлгож орчуулсан байна. Монгол эхэд Монголд зочилж, нутгаар нь явсан найзынхаа тухай өгүүлсэн байтал Чехээр хамт явсан найзтайгаа чулуун гүүрээр явсан болгож буруу орчуулжээ. Уг нь Чехэд найзтайгаа зөвхөн Карлын гүүрээр явсан. Өмнөх мөрүүд бүгд Монголтой холбоотой байна. ...бор гэрт... гэхийг ...үхрийн арьсан гэрт... гэж буулгажээ. ...Эртний Карлын гүүр дээгүүр явж... гэхийг ...хуучин чулуун гүүрээр... гэж орчуулаад Карлын гүүр гэсэнгүй.

Хайсын чулуунд Непомукийн Яныг Влтав мөрнөө Хаясан тушаа сийлэнхэн шигтгэсэн загалмайн тэнд Харлан урсагч усыг харан харан удтал зогсож, Надад Венецийг санагдуулсан тогтуун татуурын уснаа Намрын хүйтэн Влтаваас айсан шиг эргэлдэн Алтан шар навч аяархан унаж байхыг харлаа.	Tam, kde byl kdysi vryt kříž do kamenného zábradlí Tam, kde oči Jana Nepomuckého se do proudu propadly, Hodiny jsem hleděl do temné vody Hleděl jsem na vedlejší rameno, kde řeka starým domům myje schody, Okolo zlatavé listy se snášely do vody, do trávy, Odkláněly se, kroutily, jak by se bály chladné říjnové Vltavy
---	--

Энд монгол эхэд буй *Надад Венецийг санагдуулсан* гэсэн мөрийг хасаж орчуулжээ.

Бусад мөрүүдийг үгчлэн буулгасан байна. Монгол эхэд буй толгой болон сүүл холбох аргыг чех орчуулгад хадгалсан байна.

Бичиг атган бодлого болсон Карл Ване Бие нь гүүрийн халаагүй манаанд чилсэн бололтой Тэртээ холын цэнхэр буданд Долиборын цамхагаас	Zelenou bulu v ruce, stál Karel král, Z té dlouhé hlídky u mostu už se znavený zdál Z Daliborka, bílý stín skrz mlhu modravou, Daleké, bolestné tóny ronila nad Prahou.
---	--

Тэсгэлгүй гунигт хурын чимээ нь дуулах мэт ажам.	
--	--

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Ногоон хууль гартаа бариад Карл хаан зогсож байна.

Гүүрийн дэргэдэх урт харуулаас залхсан бололтой.

Далиборын цамхгаас хөх мананг нэвтэлсэн цагаан сүүдэр

Холын өвдөлттэй дуу чимээ Прагыг хучив гэжээ.

Орчуулагч бичиг гэдгийг *ногоон хууль* гэж буулгажээ. Чехийн түүхэнд Алтан хууль гэж байснаас *ногоон хууль* гэж байгаагүй. Орчуулагч ташаарсан гэж үзэж байна.

Сүүлийн бадаг

Анд нөхөд та нартаа хэзээний элэгтэй намайг баясан Авьяс зориг хөдөлмөр зүтгэлийг чулуу бүхэн гэрчлэгч Таатай сайхан танай нутгаар найртай гийчлэн явахад Бахдах сэтгэлээр эх орноо хайртай хүүхэн мэт, эх мэт Баясан энхрийлж, эх орноо өргөмжлөх магтаал шиг Та бүхний эх хэл тань миний чихэнд юутай сайхан бэ?	Rodní druží, na něž myslím už tolik let, Raduji se, že mne přijal váš vzrušující svět, Každý kámen tu dýchá vůni talentu Česká řeč zní libě ke mně, Čistý chorál této země, Které se oddáváš jak milence, jak matce...
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Олон жил санасан хамаатан садан

Танай сэтгэл хөдөлгөм ертөнц намайг хүлээж авсанд баяртай байна.

Эндхийн чулуу бүрээс авьяас билгийн анхилуун үнэр ханхалдаг.

Хайртай хүн шиг, эх хүн шиг

Энэ нутгийн цэвэр дуулал,

Чех хэл надад сайхан сонсогдож байна... гэж буулгажээ.

Монгол эхийн сүүлийн ...Таатай сайхан сэтгэлт түмнийхээ яруу найрагч би Та нартаа садан нөхдөдөө амар мэндийг хүргэж ирлээ... гэсэн хоёр мөрийг орчуулаагүй үлдээжээ. ...Та бүхний эх хэл... гэхийг чех хэл гэж орчуулжээ.

2. Ц. Дамдинсүрэнгийн яруу найргийн орчуулга

Ц. Дамдинсүрэнгийн “Гэсэрийн баатрын магтаал” (Chvalozpěv na hrdiny), “Наалинхай хоёр нүд чинь” (Tvoje oči plně něhy), “Найрын дуу” (Hodovní píseň), “Анчны дуу” (Píseň lovce), “Бүүвэйн дуу” (Ukolébavka), “Хайрын захидал” (Milostný dopis) зэрэг шүлгүүд Йиржи Жаачекийн орчуулгаар “Хээр талын цай” номд орсон байна. Эдгээр бүтээлийн монгол эхийг чех орчуулгатай тулгахдаа МУЗД 26-р ботийг (УБ 1997) баримталсан болно.

“Анчны дуу” шүлгийн орчуулгад хийсэн ажиглалт

Монгол эх	Чех орчуулга
Арын ууланд ургасан	Bože jak jsou krásné květy
Алаг цэцэг сайхан аа	V horách v dáli na severu
Амраг хөөрхөн бүсгүй минь	Krásnější než všcky květy

Алаг цэцгээс сайхан аа.	Je má milá Na mou věru
-------------------------	---------------------------

Орчуулагч эхний бадгийн ...сайхан аа.. хэмээн дуу алдаж буй санааг гаргахдаа *Bože* “бурхан минь”, *Na mou věru* “миний итгэснээр” гэсэн хэллэг нэмж ашиглажээ.

Өврийн ууланд ургасан	Bože jak jsou krásné květy
Өнгийн цэцэг сайхан аа.	V jižních horách mezi křovím
Өөрийн янаг бүсгүй минь	Krásnější než všechny květy
Өнгийн цэцгээс сайхан аа.	Je má milá Však já to vím

Сайхан аа хэмээн дуу алдсан хэсгийг *Však já to vím* “Би үүнийг мэддэг” гэсэн нэмэлт өгүүлбэр оруулж орчуулсан байна. Харин гурав дахь бадгийг орчуулахдаа *хангай* гэдэг үгийг оноосон нэр гэж бодож, орчуулалгүй хэвээр хэрэглэжээ.

Монголоор	Чехээр
Хамаг ангийн дотроос	Jak je krásný horský jelen
Хангайн буга сайхан аа.	Na Changaji na pohorí
Хайрт манай хүүхнүүд	Krásnější je ale dívka
Хангайн буганаас сайхан аа.	Pro kterou mé srdce hoří

“Хайрт манай хүүхнүүд

Хангайн буганаас сайхан аа” гэсэн хоёр мөрийг “Миний сэтгэлийг хөдөлгөдөг бүсгүй илүү сайхан” гэж орчуулсан байна. Өөрөөр хэлбэл хүүхнүүдийг хэлсэнгүй, нэг л эмэгтэйн тухай өгүүлснээр буулгажээ.

3. Б. Явуухулангийн яруу найргийн орчуулга

Гэр (Jurta), Эх орны тухай дуу (Píseň o vlasti), Чи минь наддаа ирнэ (Přijdeš ke mne), Алтайн оргил (Vrchol Altaje), Цаг ирлээ ч гэсэн би үхэхгүй (Až se dovrší můj čas), Гэнэн насны дурлалын хойноос дуулсан дуу (Píseň o lásce z mladí), Сайхан чамдаа (Tobě má láska), Ай даа дуул, алтан гургалдай минь (Zpívej zpívej slavíčku)...зэрэг яруу найргийн бүтээл Йиржи Жаачекийн орчуулгаар “Čaj ve stepi” номд орсон ажээ. Б. Явуухулангийн яруу найргийн бүтээлүүдийн монгол эхийг МУЗД 34-р боть (УБ, 1998), Б. Явуухулан “Түүвэр зохиол” (УБ, 1985) зэрэг бүтээлээс авсан болно.

Б. Явуухулангийн “Гэр” шүлэгт ажиглалт хийе.

“Гэр” (Jurta)

Хаяа нь дэрвэсэн цагаан гэрийг	Vítr fíčí duje do kraje
Харуулдаж суугаа миний нүдэнд	Třese jurtou kde má láska je.
Аянч хун жигүүрээ дэлгэн	Bílá jurta začíná se chvět
Алс нисэх гэж байх шиг харагдлаа.	Jako labuť když chce uletět

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Тал нутагт салхи исгэрч байна.

Миний хайрын гэрийг ганхуулж байна.

Цагаан гэр ганхаж эхэллээ.

Нисэн одохыг хүсэх хун шиг...

...Аянч хун... гэдгийн ...аянч... гэсэн үгийг орчуулалгүй үлдээжээ.

Айснаас болж дотор минь палхийвч	Srdce se mi svírá bolesti
Андурснаа мэдээд сэтгэлээ барилаа	Vítr mě chce okrást o štěstí

Янаг хүүхний минь суудаг гэр Яг л нисчих гээд байх шиг зовоох юм.	Moje srdce strachy chvěje se. Že mou milou vítr odnese
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Зүрх минь өвдсөндөө зовж байна.

Салхи миний аз жаргалыг хулгайлахыг хүсэж байна.

Зүрх минь айснаас болж чичирч байна.

Миний хайртыг салхи аваад явчих вий гээд

...Янаг хүүхний минь суудаг гэргэсэн хэсгийг орчуулсангүй, ...Миний хайртыг салхи аваад явчих вий... гэж ташаа орчуулжээ.

4. М. Цэдэндоржийн яруу найргийн орчуулга

М. Цэдэндоржийн *Хүн хүндээн, Уурга барьж өссөн би, Хасаг өвгөнд бичсэн захидал...* зэрэг бүтээл “*Čaj ve steri*” номд Владимир Яновичийн орчуулгаар гарчээ. Монгол эхийг МУЗД 51-р ботиос (УБ, 1998) авсан болно. М. Цэдэндоржийн шүлгүүдээс “Уурга барьж өссөн би” шүлгийн орчуулгад ажиглалт хийе.

“Уурга барьж өссөн би” (*Vyrůstal jsem s úrgou v ruce*)

Монгол эх	Чех орчуулга
Уртын дуу шиг цангинасан салхи сөрж Уурга барьж өссөн би	<i>Vitr mi vetkal do vlasů svou píseň Vyrůstal jsem s úrgou v ruce.</i>

Чех орчуулгыг үгчилбэл: Салхи үсэнд минь дуугаа нэхэв.

Гартаа уургатай өссөн би.

Энэ хоёр мөрийн орчуулгад ...*уртын дуу шиг цангинасан салхи...* гэдгийг орчуулсангүй. Зүгээр салхи гэж буулгажээ. *Уурга* гэдэг үгийг орчуулалгүй үндэсний онцлог үг хэмээн үзэж уурга гэдгээр нь ашигласан байна.

Усны түрхрээ шиг шаагсан адуугаа хурааж Уурга барьж өссөн би	<i>Svolával jsem tiché stádo koní A bylo to, jako když se blíží vodopád. Vyrůstal jsem s úrgou v ruce</i>
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл: Би намуухан адуун сүргээ хурааж байсан.

Тэгэхэд усны хүрхрээ ойртсон мэт байсан.

Гартаа уургатай өссөн би.

Уулын хяр дээр нартай уралдан гарч Уурга барьж өссөн би.	<i>V horách vzdoroval jsem slunci Vyrůstal jsem s úrgou v ruce,</i>
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл: Уулан дээр нарыг угтаж

Гартаа уургатай өссөн би.

Унааны нуруун дээр гарахдаа Уурга тулж дассан би	<i>V letu vyskakoval do sedla V letu o úrgu se opíral.</i>
---	--

Чех орчуулгыг үгчилбэл: Эмээл рүүгээ харайхдаа

Уурга тулдаг байсан.

Уурга хаяхад үзэгдэмгүй Ургамал сахлаг нутагтай би.	<i>V našem kraji roste nejhustější tráva Všechno, i úrga se v ní ztrátí</i>
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл: Манай нутагт хамгийн өтгөн өвс ургадаг

Бүх юм, уурга хүртэл өвсөнд гээгддэг... гэж буулгажээ.

Гурын хүзүүгээр сүлжсэн	<i>Zhotovil jsem pružnou úrgu</i>
-------------------------	-----------------------------------

Гурамсан урт хуйвтай Хангайн модноос залсан Хярсан хусан уургатай	z březové panny changajiského lesa Smyčka je dlouhá, ze tří řemínků, spletených z kůže srnčí šíje.
---	--

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Хангайн ойгоос авсан хус модоор уян уурга бэлдсэн би
Гурын хүзүүний арьсаар сүлжсэн
Гурван нарийн суран оосортой хуйв нь урт.

Үгчлэн орчуулсан нь оновчтой болжээ.

Агтын манлай болсон аргамаг таргамаг морьтой Урьдын өвөг дээдэс минь уургачин туургачин удамтай	Mám zteplého argamaka, který jde v čele mého stáda. Mám v sobě svoje dávné předky, Co byli zkušenými lovci koní.
--	---

Чехээр орчуулсныг үгчилбэл:

Гоолиг биетэй аргамаг хүлэг надад бий
Аргамаг хүлэг миний сүргийн толгойд явдаг
Адуу уургалдаг туршлагатай
Эртний өвөг дээдэс надад бий.

Энэ бадагт орсон *аргамаг* гэсэн үгийг орчуулалгүй, үндэсний онцлог үг хэмээн үзэж хэвээр үлдээжээ.

Хур дэлт хөлөгтэй Хуурчин дуучин алдартай	Mám argamaka s dlouhou hřívou A pověst lidového barda.
--	---

Чехээр орчуулсныг үгчилбэл: Урт дэлтэй аргамаг хүлэг бий.

Ардын дууны алдар бий.

Энэ бадагт хур дэл гэснийг орчуулагч урт дэл гэж буулгажээ.

Унааныхаа хурдыг шилж, уургынхаа уртыг барьж Тарсан адуугаа хураасан монгол Тасархай улсаа нэгтгэсэн монгол	To kdysi Mongol vybral nejlepší své koně, Uchopil nejpružnější úrgy, Shromáždil zatoulaná stáda, Sjednotil rozdrobenou zemi,
--	---

Чехээр орчуулсныг үгчилбэл:

Нэгэн цагт монгол хүн хамгийн сайн морьдоо сонгож
Хамгийн уян уургыг атгаж
Тарсан адуун сүргээ хураасан
Бутарсан улсаа нэгтгэсэн гэж буулгажээ.

Чех орчуулгад буй энэ бадаг монгол эхэд алга байна.

Do cvalu dal se na divokých koních, Do úrgy začal chytat cizí svět. Kdykoli synové chánů propadli nesvornosti, Pokaždé stáli se oběti nájezdníků	Чех орчуулгыг үгчилбэл: Давхиут дундаа зэрлэг адуунд мордож Харийн ертөнцийг уургалж эхэлсэн. Хан хөвгүүд түнжин хагарах бүр Харийн дайчдын олз болж байв.
---	--

Дараагийн бадаг:

Монгол эх	Чех орчуулга
Улайрсан дайсны хомхой зүрхэнд Улайдсан туурайгаар тамга дараад Атар талын уургачин ард	Lid s úrgou v ruce na rozlehlých pláních kouřící podkovou vypálil cejch do srdce chamtivého nepřitele

Амар жаргалыг эмээллэн одном.	Pro sebe osedlal štěstí a klid.
-------------------------------	---------------------------------

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Өргөн уудам тал нутагт

Уурга барьсан ард түмэн

Хомхой дайсны зүрхэнд

Улайссан туурайгаар тамга дараад

Аз жаргал амар тайвныг өөртөө эмээллэсэн юм.

Монгол эх	Чех орчуулга
Унааны сайн, замын нөхөр гэж Удамт монголын үгсийн сүрэгт орж Усгал дөлгөөн жороог нь олж Уургалж авчирлаа би	Dobrý kůň, říka se je dobrým souputníkem Proto jsem ulovil zvláštního kopytníka a vtáhl jej do stáda mongolských slov.

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Сайн морь сайн хань гэдэг.

Иймээс би тусгай туурайтныг барьж

Монгол үгийн сүрэгт оруулав.

Орчуулагч ...Усгал дөлгөөн жороог нь олж... гэсэн өгүүлбэрийг орчуулсангүй, орхижээ.

Уншигч танд би эмээлэж өгье Хазаар дугтралтгүй унаа шүү Хангай давах хөлөг шүү Ташуур хүргэлтгүй унаа шүү Тал туулах хөлөг шүү.	Pro tebe sedlám ho, můj milý čtenáři. Ten kůň i bez úzdy Changajské hory překoná, Ten kůň i bez biče Přemůže step.
---	--

Сүүлийн бадгийг үгчлэн орчуулсан бөгөөд утгын зөрүү гарсангүй.

5. Ч. Лхамсүрэнгийн яруу найргийн орчуулга

“Шөнийн Улаанбаатар”, “Дөрвөн мөрт” зэрэг 6 шүлэг “Čaj ve stepi” номд Иосеф Петеркагийн орчуулгаар оржээ. “Skály v rodném kraji” (Төрсөн нутгийн хад), “Vítání hostí” (Зочдыг угтахуй), “Fotografie” (Фото зураг), “Holčička maluje moře” (Бяцхан охин тэнгис зурж байна.) гэсэн дөрвөн шүлгийг монгол ном зохиолоос хайсан боловч олдсонгүй. Ч. Лхамсүрэнгийн бүтээлүүдийн монгол эхийг МУЗД-ийн 36-р ботиос авсан болно.

Шөнийн Улаанбаатар (Ulánbatar v noci)

Уулын цаад руу нар жаргах үеэр Улаанбаатар сая живаа дэнгээ асааж Маргааш өглөөний мандах нарыг авчрах Манхайн цайгч үүрийн туяаг хүлээхдээ	Když zarudlé slunce za hory ubíhá, V Ulánbataru se tisíce světýlek rozžihá, Když město čeká jitřenku, jež zítra Všem ohlásí příchod čerstvého jitra,
--	---

Эхний бадагт буй ...живаа дэн” гэх үгийг олон мянга гэж буулгасан байна. Сүүлийн хоёр мөрийн *мандах нар авчрах үүрийн туяа* гэсэн өгүүлбэрийг *...шинэ өглөө ирснийг зарладаг үүрийн туяаг хот хүлээж байхад...* гэж орчуулжээ.

Хав харанхуйг гийгүүлэх бамбараа өргөсөөр Хан тэнгэрийн ододтой шивнэнхэн хонодог л Орой шөнөөр ээлжийнхэн солигдож Олон арван үйлдвэр завод нижигнэн ажиллах нь	Když zajiskří hvězdy na nebeské báni, To město jak věčné ohniště plane bez ustání, Po celou noc se směny střídají V zavodech, jež běží, vrní, broukají To srdce mého města svůj den pracovní má,
--	--

Тайван нойрссон их нийслэлийн минь зүрх Тааламж дөлгөөн цохилж байгаа нь тэр ээ.	Klidně bije, i když všecko dřímá,
---	-----------------------------------

Энэ бадагт буй *...орой шөнөөр ээлжийнхэн солигдож, олон арван үйлдвэр завод нижигнэн ажиллах нь...* гэсэн өгүүлбэрийг *...Шөнөөр ээлжийнхэн солигдож, үйлдвэрт гүйдэж, хашхиралдаж, түжигнэдэг. ...гэж орчуулсан нь үйлдвэр заводыг үйлийн эзэн болгосонгүй, тэнд ажиллаж буй хүмүүсийг үйлийн эзэн болгож, утгын ялгаатай орчуулжээ.*

Шөнийн гэрэлтэй Улаанбаатараа харан байж Сүрт түмэн дэнлүүнээс нэгийг нь бас асааж Сүүмэлзэн далдирах биш цэлэлзэх гэрэлд нь сууж Шүлгээ бичих минь миний насны жаргал аа.	Ulánbátar září do tmy a já ho pozoruji, Jeden plamínek z tisíců i já zapaluji, Je pravidelný, pevný, ani v silném větru mihotavý, Já při něm píšu báseň a strašně mě to baví.
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Улаанбаатар шөнийн харанхуйд гялалзаж, би түүнийг ажиглана.

Мянга мянган дэнлүүнээс нэгийг би бас асаадаг.

Тэр нь тогтмол, бат бөх, хүчтэй салхинд ч анивчихгүй

Би дэнлүүний дэргэд шүлгээ бичиж, энэ нь намайг жаргаадаг.

...Шөнийн гэрэлтэй Улаанбаатараа харан байж... гэхийг *...Улаанбаатар шөнийн харанхуйд гялалзаж, би түүнийг ажиглана* гэж буулгажээ. *...Сүүмэлзэн далдрах биш цэлэлзэх гэрэлд нь...* гэхийг *... Тэр нь тогтмол, бат бөх, хүчтэй салхинд ч анивчихгүй* гэж орчуулжээ. Цэлэлзэх гэрэл гэснийг орхижээ.

6. Ч. Чимидийн яруу найргийн орчуулга

Ч. Чимидийн Лимбэчин (Flétnista), Хоёр гургалдай (Dva slavíci), Намар цаг (Podzim), Эх орон Өлгий минь (Vlast, má kolébka), Говийн дуу (Gobijská píseň), Баатар (Hrdina) Чамдаа (Tobě) зэрэг 7 яруу найраг эрдэмтэн Йиржи Шимагийн орчуулгаар “Čaj ve stepi” номд орсон байна. Монгол эхийг тулгахдаа Ч. Чимид “Түүвэр зохиол” (УБ,1984), МУЗД 7-р боть зэргийг баримтлав. МУЗД 7-р ботийн 270-р талд “Чамдаа” (Tobě) шүлэг нэргүйгээр нийтлэгджээ. Чех орчуулгад “Tobě” “Чамд” гэсэн нэртэй байна.

Монгол эх	Чех орчуулга
Санасан бодсоноо хэлэхэд Сайхан чи минь мишээх юм. Сайхан чи минь мишээхэд Сарны туяа тусах юм.	Jenom co rozevřu duši, Odpovíš úsměvnou tváří. Úsměv ti náramně sluší, Jak luna na nebi září.

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Сэтгэлдээ байгаагаа хэлэхэд

Инээмсэглэлт царайгаараа хариулах юм.

Тэнгэрт буй саран гялалзах шиг

Инээмсэглэл чамд сайхан зохиж...

Хоёр дахь бадаг

Сайхан туяа сайхан Сайхан гэвч гүехэн Сарны туяа саруулхан	Nebeská luna je mámivá, Živoucí krev jí schází. Luna je bledá a chladivá
--	--

Саруул гэвч хүйтхэн	A taky někdy mrazí.
---------------------	---------------------

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Тэнгэрийн саран сайхан
Амьд цус түүнтэй уулзана
Сарны туяа цагаан бас сэрүүн
Бас заримдаа хөлддөг.

Гурав дах бадаг

Сарны туяа шиг мишээлтээ Нарны илчээр тэтгээч Нарны илч шиг хайраар Намайг чи ивээгээч.	Úsměv jak paprsky měsíce Rozehřej slunečním teplem. Dobrotou vesmírné stálice Chraň mě a buď mi světlem.
--	---

Сүүлийн бадагт буй *...Нарны илч шиг хайраар Намайг чи ивээгээч...*гэхийг *огторгуйн одны сайхан сэтгэлээр намайг хамгаалаач, надад гэрэл болооч* гэж орчуулжээ.

7. Д. Пүрэвдоржийн шүлгийн орчуулга

Д. Пүрэвдоржийн “Чи минь битгий мартаарай” (Nezapomeň na mě), Хээр талын цай (Čaj uprostřed stepi) зэрэг 4 шүлэг мөн Владимир Яновичийн орчуулгаар гарсан байна. “Jestli mě nemiluješ” (Хэрвээ чи намайг хайрлахгүй бол), “Já nechci do ráje” (Би диваажинд очихыг хүсэхгүй) гэсэн шүлгүүдийн монгол эхийг олж чадсангүй. Монгол эхийг тулгахдаа МУЗД 35-р ботид (УБ, 1998) орсныг баримтлав. Эдгээр шүлгээс “Чи минь битгий мартаарай” шүлгийн орчуулгад ажиглалт хийе.

Чи минь битгий мартаарай (Nezapomeň na mě)

Хархан нүдний талимаанд чинь Хайлан уяран суухдаа Ханийн жаргал амласнаа Хайрт минь би мартаагүй.	Když jsem tonul se tvých očích, Zakoušeje chvíle blaha, Slíbil jsem ti život ve dvou Nezapomněl jsem, má drahá.
--	--

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Чиний нүдэнд өртөж
Аз жаргалыг туулж байхдаа
Хамтын амьдрал амласнаа
Би мартаагүй хайрт минь

Утга нь ерөнхийдөө гарсан боловч *хархан нүд, талимаа* зэрэг үгсийг орчуулсангүй.

Шан туушин гэзгийг чинь Шанхыг илбэн суухад минь Чин хайраа амласнаа Чи минь битгий мартаарай.	Když jsem hladil tvoje vlasy, Copy, jež sis rozpustila, slíbilas mi čistou lásku. Nezapomeň, roztomilá.
---	--

Чех орчуулгыг үгчилбэл

Чиний үс, чиний задалсан
гэзгийг илж байхдаа
цэвэр хайраа амласнаа
Чи минь битгий мартаарай.

Шан туушин, шанх зэрэг үгсийг орчуулсангүй.

Алиа хөөрхөн аашинд чинь	Když jsem laskal tě a škádlil
--------------------------	-------------------------------

Аясан эрхлэн суухдаа Амьдын жаргал амласнаа Амраг минь би мартаагүй.	-ty ses přítom veselila- Slíbil jsem ti věčnou lásku. Nezapomněl jsem, má milá.
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл

Чамайг энхрийлж, шоолж байхад
Чи хөгжилтэй байсан
Чамд би мөнхийн хайраа амласан
Хайрт минь би мартаагүй.

...Амьдын жаргал... гэсэн үгийг ...мөнхийн хайр... гэж орчуулжээ.

Бадамлянхуа уруулын чинь Балыг амтлан суухад минь Хорвоогийн жаргал амласнаа Хонгор минь битгий мартаарай.	Když jsem z lotosových rtíků Bral med-ach ta sladká mana- Slíbilas mi věčné štěstí. Nezapomeň, milovaná.
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Бадамлянхуа уруулаас
Балын амт, чихэрлэг амтыг амтлахад
Чи надад мөнхийн жаргалыг амласан.
Битгий мартаарай, хайрт минь.

...Хорвоогийн жаргал... гэдгийг ...мөнхийн жаргал... гэж орчуулжээ.

8. М. Ширчинсүрэнгийн яруу найргийн орчуулга

М. Ширчинсүрэнгийн Ай намар цаг (Sladký podzim), Хүүгээ санаж явна (Myšlenka na syna), Хайр (Láska), Дөрвөн мөрт (Čtyřverší), Өгүүлэл (Vyznání), Ээжийн цай (Maminčin čaj) зэрэг бүтээлүүд Карл Сийсийн орчуулгаар “Čaj ve stepi” номд орж нийтийн хүртээл болжээ. Монгол эхийг орчуулгатай тулгахдаа МУЗД 54-р боть (УБ, 1998), М. Ширчинсүрэн “Хүслийн хүлэг” (УБ, 1987) зэргийг баримталсан болно.

“Хайр” шүлгийн эхний бадагт ажиглалт хийснээ өгүүлье.

Их л хайртай юм даа би чамд Их хайртай юмаа. Хайрынхаа ихийг мэдрүүлж Хан хурмаст уулын Орой дээр гарч Одон саранд сарвайж Амьд насанд ханахааргүй Альмад гэгээн жаргалыг Авчирч өгөө гэвэл Шувуу ч нисэж хүрэхээргүй Шовх оргилд нь гарахаар Яваад л өгөх хүн дээ би	Ó jak tě miluji Jak velice tě miluji Kdybys chtěla vyzkoušet mou lásku Kdybys řekla abych přinesl Světlo které hoří na hvězdách Abych na posvátnou horu vystoupil Na Chanchurmast kde sídlí bohové Zlezl bych i její ostrý vrcholek Kam nedoletí nikdo ani pták A tvoje přání drahá vyplnil A navrátil se k tobě zpátky na zem.
--	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Ээ, Би чамд ямар их хайртай юм бэ?
Үнэхээр их хайртай юм аа.
Хэрэв чи миний хайрыг шалгах гэж
Оддын тэнд буй гэрлийг

Авчирч өгөөч гэвэл
 Бурхдын суудаг Хан хурмаст руу
 Ариун дагшин уул руу авираач гэвэл
 Шувуу ч нисэж хүрдэггүй
 Тэр шовх оргил руу авирах л байсан
 Чиний хүслийг биелүүлчхээд
 Газарт эргээд чам руу ирэх л байсан.

Утгын хувьд зөрүүтэй орчуулжээ. Энэ шүлэгт буй *Хан хурмаст* гэдэг үгийг орчуулалгүй хэвээр үлдээжээ. Тэгэхдээ Хан хурмаст уулын орой дээр гарч гэхийг ... *Abych na posvát nou horu vystoupil Na Chanchurmast kde sídlí bohové* ...Бурхдын оршдог Хан хурмаст руу, ариун уул руу намайг авир гэвэл... гэж орчуулжээ.

9. Ш. Дулмаагийн яруу найргийн орчуулга

Ш. Дулмаагийн “Бүсгүй” (Dívčí úsměv буюу Бүсгүйн инээмсэглэл), “Газар шороондоо би хайртай” (Mám ráda svůj rodný kraj), “Эцгийн голомт” (Otcovský krb) зэрэг бүтээлийг Яна Моравцовагийн орчуулгаар *Čaj ve stepi*” номд оруулжээ. “Vzpomínky na venkov” (Хөдөөгийн дурсамж), “Vlny modravého jezera” (Цэнхэр нуурын долгио), “Můj kůň” (Миний морь) зэрэг шүлгийн монгол эхийг олж чадсангүй.

Монгол эхийг орчуулгатай тулгахдаа Ш. Дулмаа “Талын энгэр” УБ, 1989, МУЗД 79-р боть (УБ, 2000) зэрэг бүтээлийг баримтлав. “Газар шороондоо би хайртай” шүлгийн үндэсний онцлог үг хэллэг агуулсан эхний гурван бадагт ажиглалт хийе.

“Газар шороондоо би хайртай” (Mám ráda svůj rodný kraj)

Хөлд орохдоо унаж босож мөрөө гаргаж Хүйтэн булгийн уснаас нь шүдээ таштал залгилж Талын тогоруу нуурын ангир үргээж Таанын толгой цэцгийн дэлбээ түүж явсан болохоороо Газар шороондоо би хайртай.	Mé první krůčky byly samý pád. Korálky - šňůra stop. Z ledových studánek doušky mi zvonily o zuby. Plašivala jsem divoké husy a ve stepi jeřáby, Trhala jsem si květy a barevné paličky česneku- Proto mám ráda svůj rodný kraj.
---	---

...Газар шороондоо би хайртай... гэхийг ...би төрсөн нутагтаа хайртай... гэж орчуулжээ.

Толгодын энгэрээр хургаа хариулж явахдаа Тоодон дээлэндээ чулуу хормойлж гэр барин Хөрст газрыг нь хотойтол хөл нүцгэн гүйж Хөнгөн залуу насаа талд үдсэн болохоороо Газар шороондоо би хайртай.	Na jižních stránách jsem pásala jehňata, Sbírala jsem si kámenky a stavěla domečky, Běhávala jsem bosa-stopy tam zůstaly, I s dětskou hravostí jsem je tam nechala- Proto mám ráda svůj rodný kraj.
--	---

Үгчилбэл, Уулын өмнөд талаар хургаа хариулж
 Чулуу түүж, байшин барьж
 Хөл нүцгэн гүйж-мөр тэнд үлдсэн
 Хүүхдийн томоогүй насаа үдсэн
 Тийм учраас төрсөн нутагтаа би хайртай.

...Тоодон дээлэндээ чулуу хормойлж, гэр барин... гэхийг ...чулуу түүж, байшин барьж... гэж орчуулсан нь үндэсний онцлог үгийг орчуулалгүй хассан алдаа болжээ. Чехүүдийн хувьд тоодон дээл, чулуу хормойлох, гэр барих гэх мэт ойлголт соёлд нь байхгүй.

Ээжийн минь амгалан үедээ өрхийг нь татаж Энгэр бэл дээр цэмцийн харагддаг байсан Төрсөн гэрийн минь буурь мөөгөн хүрээ татаж Төө зайгүй амьдралын илч шингээж байдагт нь Газар шороондоо би хайртай.	Co zbylo z mé jurty, je jako otisk hnízd, Jak vzpomínka na jižním svahu vše zůstalo. Maminka v jurtě vždy ōrhí srovnala, Mé dětství prosáklo celým domovem- Proto mám ráda svůj rodný kraj.
---	---

Үгчилбэл,

Миний гэрээс үлдсэн зүйл нь үүрний ул мөр
Дурсамж болгон бүх зүйл өмнөд энгэрт үлджээ.
Гэрт ээж үргэлж өрхийг засдаг байсан,
Миний бага нас бүхэл бүтэн гэрт шингэсэн
Тийм ч учраас би төрөлх нутагтаа хайртай

Өрх гэдэг үгийг ...*ōrhi* ... гэж орчуулалгүй хэвээр үлдээжээ. ...мөөгөн хүрээ... гэсэн үгийг орчуулсангүй.

10. С. Дашдооровын яруу найргийн орчуулга

С. Дашдооровын “Монгол зан” (Mongolská povaha), “Чиний гоо сайхан” (Tvoje krása), “Цонхны цаана хүүхнүүд инээлдэнэ” (Dívky za oknem), “Би хоньчин явлаа” (Když jsem byl ovčákem), “Нүүдлийн шувуу” (Stěhovací ptáci), “Амьдын жаргал” (Štěstí života), “Мөнх нэгэн цэцэг” (Květina věčně zelená), “Шируун борооны өмнөхөн” (Před líkákem) зэрэг бүтээл Карел Сийсийн орчуулгаар “Čaj ve stepi” номд орсон байна. Монгол эхийг орчуулгатай тулгахдаа С. Дашдооров “Тал бид хоёр” (УБ 1978) бүтээлийг баримтлав. “Монгол зан” шүлгийн эхний 3 бадгийн орчуулгад ажиглалт хийе.

Монгол зан (Mongolská povaha)

Монгол эх	Чех орчуулга
Хүсэл зөгнөлийн биелэл мэт Усан зэрэглээ цэлэлзэх талд Хүврэх замын харуул мэт Уулсын бараа цэнхэрлэх тэртээд	Nad stepí se chvěje fata morgána Plníc tušení a tajná přání A za ní v dálce kde se hory modrají Bdí strážci křivolakých stezek

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Талд зэрэглээ татна
Зөгнөл болон нууц хүсэл биелж
Түүний цаана уулс цэнхэртэх алсын замд
Жирэлзэх замын харуул сэрүүн байна.

Монгол эх	Чех орчуулга
Аянчин гийчний бараа харуутаа	Spatří-li pocestného

Улаан галаа яаран асаадаг Аагтай хонгор цайгаа аягалж Уран гарынхаа үзүүрт дэвшүүлдэг	Spěšně rozdmýchají silný plamen A již rozlévají horký čaj Který stěží jemných pstech udržíš
---	---

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Аянчин гийчнийг харвал
Хүчтэй галаа яаран асаадаг
Халуун цайгаа аягалж
Зөөлөн хуруундаа барьдаг

Орчуулгад ялгаатай байгаа зүйл нь *...аагтай хонгор цайгаа аягалж...* гэхийг *...халуун цайгаа аягалж...* гэж орчуулжээ.

Монгол эх	Чех орчуулга
Малчны бяцхан хот Манайх гэж нэг айл бий Элбэг талын эгэл эзэн Эжий минь гэж нэг авгай бий.	Pohled'-v této malé osadě Stojí má rodná jurta Hospodyní v této bohaté stepi Je má matka

Чех орчуулгыг үгчилбэл:

Энэхүү жижиг сууринг харвал
Миний төрсөн гэр бий.
Энэхүү баян талын эзэгтэй нь
Миний ээж мөн.

Энэ бадагт буй *...малчны бяцхан хот...* гэсэн үгийг *...жижиг суурин...* гэж буулгажээ. Малчны хот гэсэн ойлголт Чехэд байхгүй учир ингэж дүйлгэсэн байна.

ДҮГНЭЛТ

1979 онд Чехословакт монгол яруу найргийг чех хэлээр чех орчуулагчид орчуулан *Čaj ve stepi* “Хээр талын цай” буюу “Монголын орчин үеийн 10 яруу найрагч” гэсэн ном хэвлэн гаргажээ. Энэхүү номд Б. Ринчен, Ц. Дамдинсүрэн, Ч. Лхамсүрэн, Ч. Чимид, Б. Явуухулан, М. Цэдэндорж, Д. Пүрэвдорж, М. Ширчинсүрэн, Ш. Дулмаа, С. Дашдооров нарын 61 яруу найраг орсон байна. Б. Ринчений “Нөхдөдөө мэнд хүргэе”, Ц. Дамдинсүрэнгийн “Анчны дуу”, Б. Явуухулангийн “Гэр”, М. Цэдэндоржийн “Уурга барьж өссөн би”, Ч. Лхамсүрэнгийн “Шөнийн Улаанбаатар”, Ч. Чимидийн “Чамдаа, Д. Пүрэвдоржийн “Чи минь битгий мартаарай”, М. Ширчинсүрэнгийн “Хайр”, Ш. Дулмаагийн “Газар шороондоо би хайртай”, С. Дашдооровын “Монгол зан” зэрэг 10 бүтээлийн орчуулгыг эх бүтээлтэй тулгаж, чех орчуулгыг үгчлэн буулгаж, утгын зөрүү байгаа эсэхийг ажиглаж дараах дүгнэлтэд хүрэв.

- Монгол яруу найргийн бүтээлийг чех хэлэнд орчуулж нийтийн хүртээл болгосон нь талархууштай. 61 бүтээлийг чех хэлэнд орчуулсан нь бага тоо биш.
- Үндэсний онцлог үг хэллэгийг орчуулалгүй хассан, буруу ойлгож буруу орчуулсан, зарим тохиолдолд үндэсний онцлог үгийг хэвээр хадгалан орчуулгад ашигласан гэх мэт олон янзын орчуулгын хэв маяг байгаа нь орчуулагчдаас хамаарсан байж болох юм. Тухайлбал, *бор гэр* гэхийг “үхрийн арьсан гэр”,

малчны хот гэхийг “жижиг суурин”, ...*Тоодон дээлэндээ чулуу хормойлж, гэр барин...* гэхийг ...чулуу түүж, байшин барьж... гэж буулгажээ. Эдгээр яруу найргийн бүтээлд *уурга, өрх, аргамаг, хангай, ханх урмаст* зэрэг үгсийг орчуулалгүй хэвээр хэрэглэжээ.

- Зарим бүтээлийн утга санаа төдийлөн сайн гарсангүй. Соёлын ялгаатай үг хэллэгийг зарим тохиолдолд тайлбарлаж орчуулсныг дээрх бүтээлүүдээс харах боломжтой байна.
- Чех яруу найргийн хэмнэлд оруулах гэж монгол бүтээлд буй үг хэллэгийг хасах, үгийн тоо зөрүүтэй байх, соёлын ялгаанаас болж зөрүүтэй орчуулсан гэх мэт онцлог байна.
- Орчуулсан орчуулагчдыг харахад Йиржи Шима эрдэмтнээс бусад нь монгол судлаач биш, дам орчуулга хийсэн байх магадлалтай байна. Аль хэлнээс чех хэлэнд орчуулсныг дурдаагүй байна.

Номзүй

Англи хэлээр

Bassnett. (1991). Translation Studies. Routledge.

Lefevere. (1975). Translating Poetry: Seven Strategies and a Blueprint. Amsterdam: Van Gorcum.

Монгол хэлээр:

1. Дашдооров С.(1978) Тал бид хоёр, УБ
2. Дулмаа Ш. (1989) Талын энгэр, УБ
3. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, Нууц янаг, 7-р боть, 1994
4. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 27-р боть, Цогт тайж, УБ, 1997
5. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 26-р боть, Ц. Дамдинсүрэн, УБ, 1997
6. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 34-р боть, Б. Явуухулан, УБ, 1998
7. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 35-р боть, Эрээн уул, УБ, 1998
8. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 36-р боть, Ч. Лхамсүрэн, УБ, 2005
9. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 44-р боть, Магеллан хаагуур явсан бэ?, УБ, 1998
10. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 51-р боть, Бурхан буудайн хөх салхи, УБ, 1998
11. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, Шувуутай мод, 54-р боть, УБ, 1998
12. Монголын уран зохиолын дээж 108 боть, 79-р боть, Би ертөнцийн хүүхнүүдийн нэг, УБ, 2000
13. Монголд яруу найргийн онол, орчуулгатай холбоотой гарсан онолын ном зохиол нь
14. Орчуулах эрдэм 3, УБ, 1982
15. Орчуулах эрдэм 4, УБ, 1986

16. Орчуулгазүй: Яруу найргийн орчуулга, УБ, 2015 №04 (422)

17. Томтогтох, Г. (2012). *Хэл шинжлэлийн удиртгал*. УБ.

18. Чимид Ч. (1984) Түүвэр зохиол, УБ

19. Ширчинсүрэн М. (1987) Хүслийн хүлэг, УБ

20. Явуухулан Б. (1985) Түүвэр зохиол, УБ

Чех хэлээр

Čaj ve stepi, Deset současných mongolských básníků, Praha, Československý spisovatel, 1979